

Natur- och kulturmiljöer vid vatten

- Samverkan för framgång

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

Bakgrund

Utrivningar av kulturmiljöer, konfliktfyllt

EU:s vattendirektiv

Vatten – ett arv som måste skyddas, försvaras och behandlas som ett sådant.

Trycket på vattenresurserna ökar ständigt.

Nödvändigt att ytterligare integrera skydd och hållbara förvaltning av vattenresurserna med andra politikområden, t.ex. energi, transport, jordbruk, fiskeri, regional politik och turism.

Nationell plan för moderna miljövillkor för vattenkraften (NAP)

Största möjliga nytta för vattenmiljön

Nationell effektiv tillgång till vattenkraftsel

Omprövning av tillstånd

Undantag KMV – kraftigt modifierade vattendrag

Projektets syfte

Diskutera hur insatser vid vattenanknutna kulturmiljöer kan resultera i en bibehållen historisk miljö och säkerställda naturvärden

Basera detta på ett antal exempel på – enligt vår mening – positiv samverkan mellan natur- och kulturmiljövården och övriga sakintressen

Genomförs som pilotprojekt (1 år)

Projektdeltagare

Förvaltningen för kulturutveckling, VGR

Göteborgs universitet, institutionen för Kulturvård

Vattenhistoriskt Nätverk genom Arbetets museum

Kompetenser

bebyggelsehistoria, biologi, kulturlandskap, pedagogik,
projektledning, processledning

Finansiering

FoU-medel från RAÄ

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

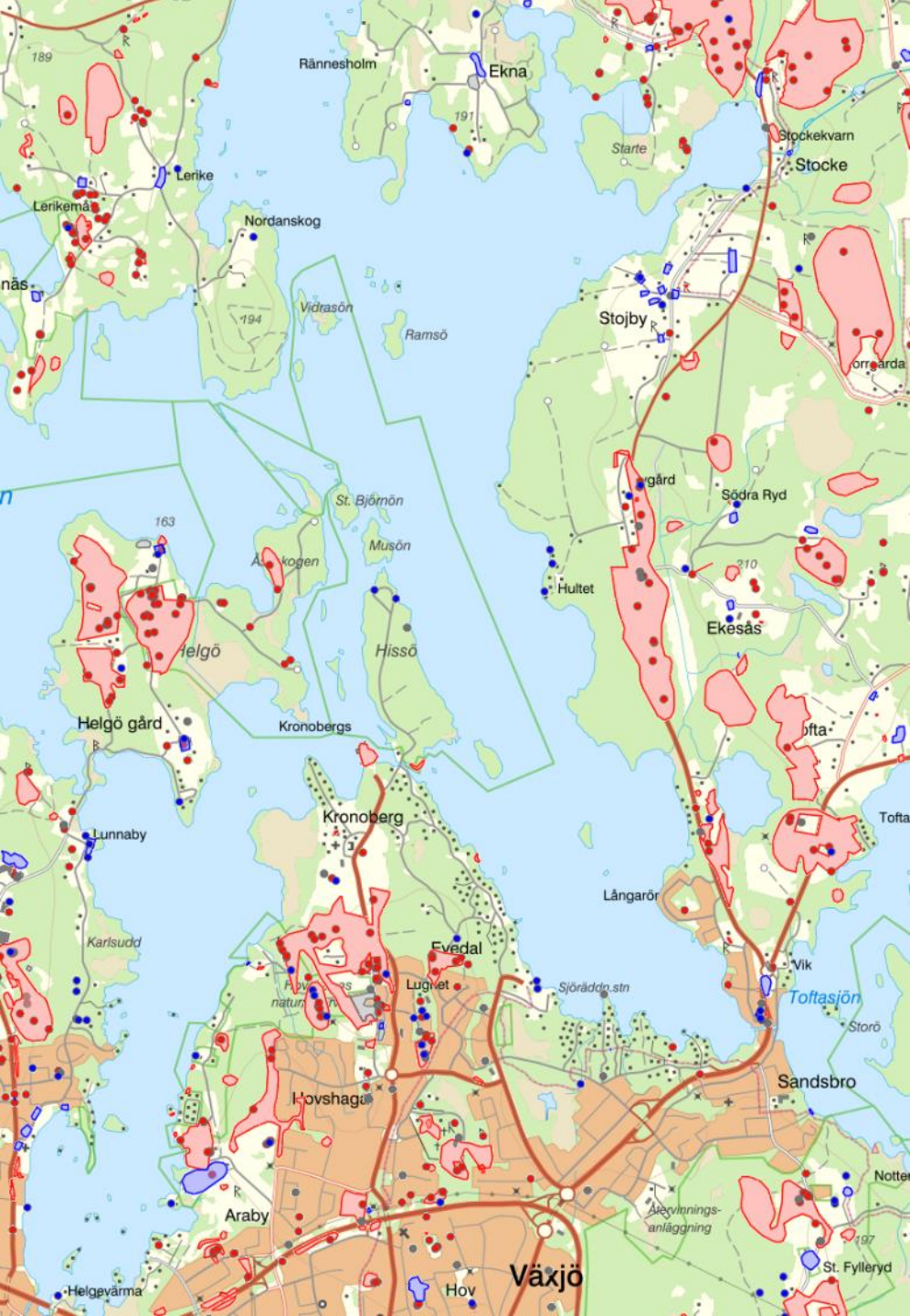
Hur hitta goda exempel?

Brett utskick, förslag på goda exempel (lösningssinriktade processer, sakintressen har varit representerade, konflikter har kunnat överbryggas)

Projektets kriterier för att utses som gott exempel

1. En tydlig **målbild** som alla berörda parter är överens om.
2. **Jämbördigt deltagande** av berörda intressen/sektorer i processen, förmåga att jämka och lösa intressekonflikter.
3. Delad **gemensam bild av natur- och kulturmiljöns innehåll**, egenskaper, och historia. Identifiering av värden och deras viktning har hanterats jämbördigt.
4. Gott **förhållande mellan tillkommande och befintliga konstruktioner** avseende gestaltning och materialval.
5. **Upplevelsen** av åtgärden efter genomförandet är **positiv**. Det ekologiska perspektivet är stärkt utan att kulturmiljöns innehåll och värden har degraderats. Relevanta skyddsinstrument har tillämpats där så har varit nödvändigt.
6. En formulerad idé, eller plan, för **långsiktig uppföljning** av åtgärdernas effekter och konsekvenser har tagits fram.
7. **Budgeten** har hållits.

Några av exemplen i korthet

Stocke kvarn

Stocke kvarn, norr om Växjö.

Rottneån binder samman Innaren och Helgasjön under ca 2 km genom blockrika marker och blandsumpskog.

Uppströms ligger Åängskvarn och Rottnekvarn.

Mörrumsåns avrinningsområde.

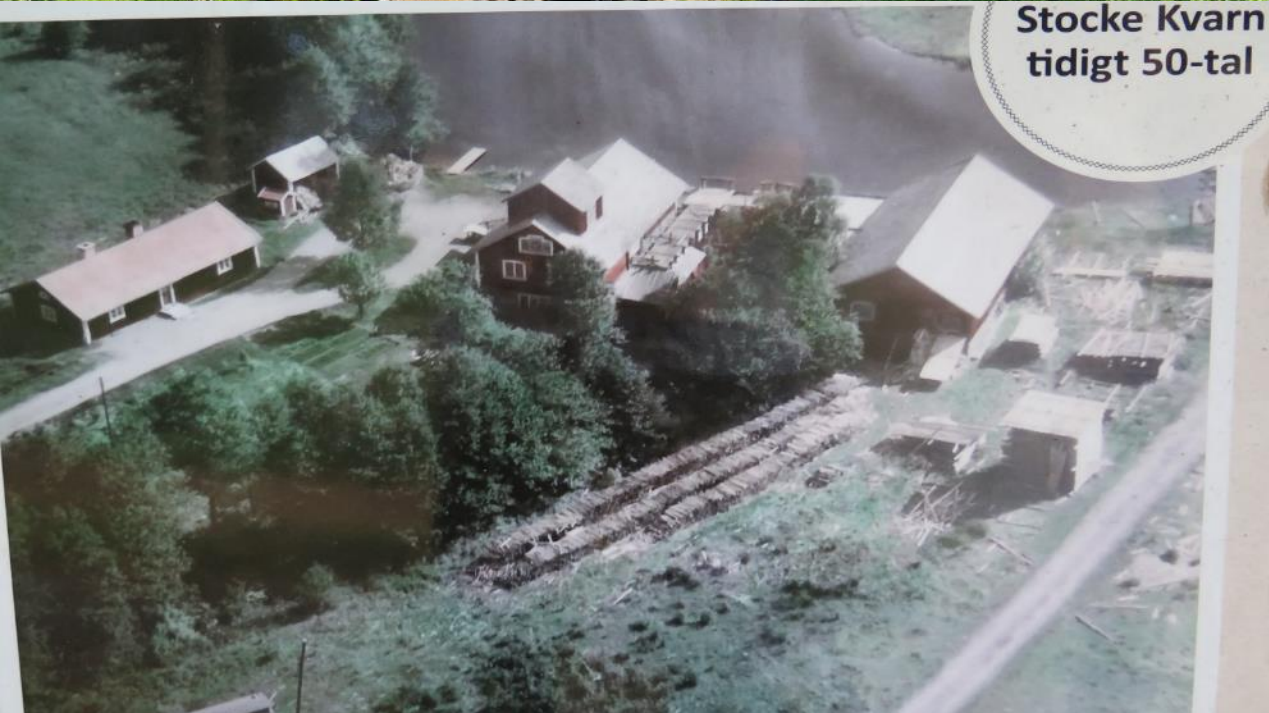
Värdefullt reproduktionsområde för öring.

Fornlämningsrikt område.

Stocke kvarn idag

- Damm
- Kvarnbyggnad från 1880-tal
- Brygghus och stenvalvsbro
- Sågverksamhet 1920-1953
- Kvarndriften lades ner 1960
- 2010 Småskaligt modernt kraftverk, Bixia. På samma intag som den tidigare sågen.
- L1954:6946 Bytomt/gårdstomt

Stocke Kvarn
tidigt 50-tal

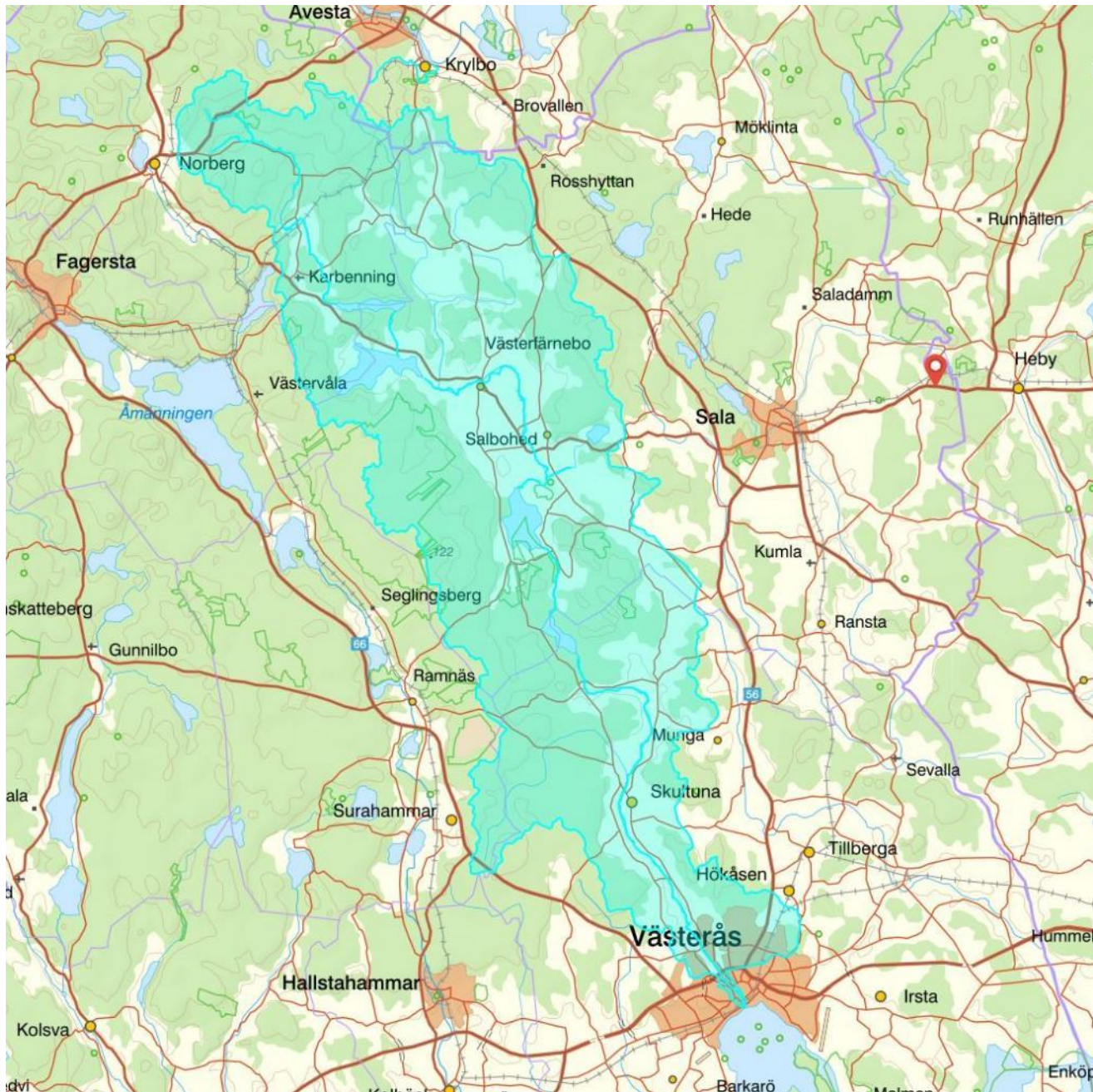

Faunapassage

- Byggdes 2009
- Ca 80 meter
- Fallhöjd 3,7 meter
- Ca 100 l/minut
- Finansierat av
Länsstyrelsen,
Naturskyddsföreningen,
Bixia miljöfond och den
lokala
fiskevårdsföreningen

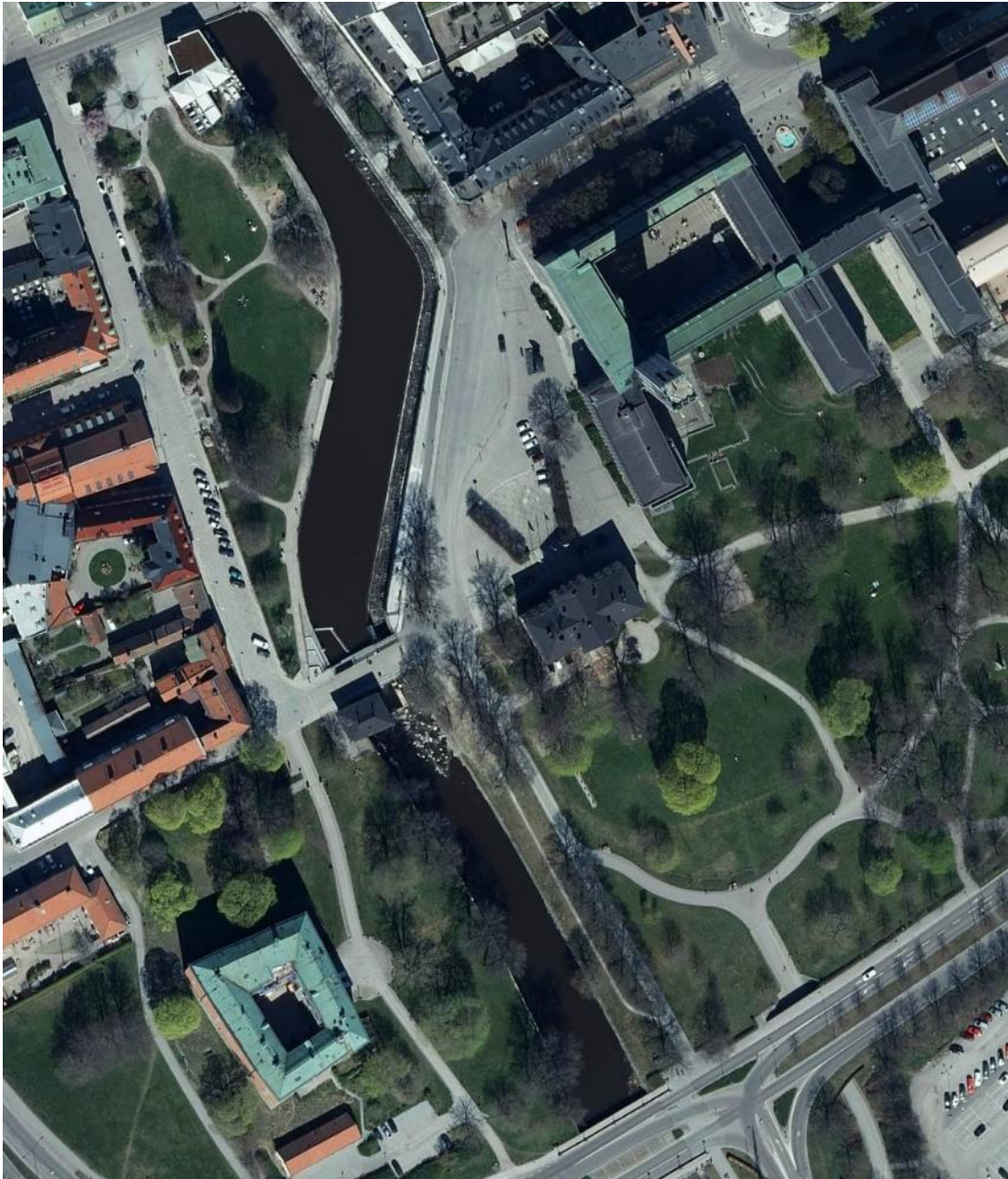
- 2014 Projektgrupp Länsstyrelsens kulturmiljöenheter med representanter från Skåne, Kronoberg och Blekinge
 - Syfte att skapa kulturmiljöexpertis och underlag
 - Inte involverade i genomförandet
 - Nöjda med utfallet av Stocke kvarn
-
- Faunapassagen grävdes på den tidigare platsen där sågen låg. Historiskt kartmaterial visar att det funnits verksamhet även där tidigare. Kulturmiljöanalys/arkeologisk utredning?

Svartån

Faunapassage Västerås

Svartån har sina källor i norra Västmanland nära Norberg. Ån rinner åt sydsydost och mynnar i centrala Västerås vid Västeråsfjärden i Mälaren. Svartån är 91 km lång och har ett avrinningsområde om 776 km². De största sjöarna inom dess avrinningsområde är Hörendesjön (62 m.ö.h) och Fläcksjön (58 m.ö.h). Svartån tillhör Norrströms huvudavrinnings-område som utgörs av Mälaren och Hjälmarens med tillrinnande vattendrag.

Processen med faunapassagen inleddes 2007

Första förslagen skulle gå igenom kulturhistoriska miljöer med närhet till slottet och klosterruiner i marken på den östra sidan.

Det skulle ha blivit mycket arkeologi med de förslagen.

Sedan låg processen i träda fram till 2015-16 då det utlystes en arkitektävling kring utformning av faunapassagen. Inget av de förslagen antogs då de var lite för vidlyftiga för att fungera.

Byggstart september 2018. Invigning i juni 2019.

Faunapassagen är av typen inlöp och är 180 meter lång och har en genomsnittlig bottenlutning på 2%. Botten är av natursten och passagen är anpassad för Svartåns alla förekommande fiskarter.

Dammspegeln till stora delar kvar

Arkitekturpriset i Västmanland 2020

Kraftstationen drivs som ett strömkraftverk. Dammen har en fallhöjd på ca 3,6 meter. Dammkroppen är ca 25 meter lång. Här finns en fiskräknare placerad i faunapassagen.

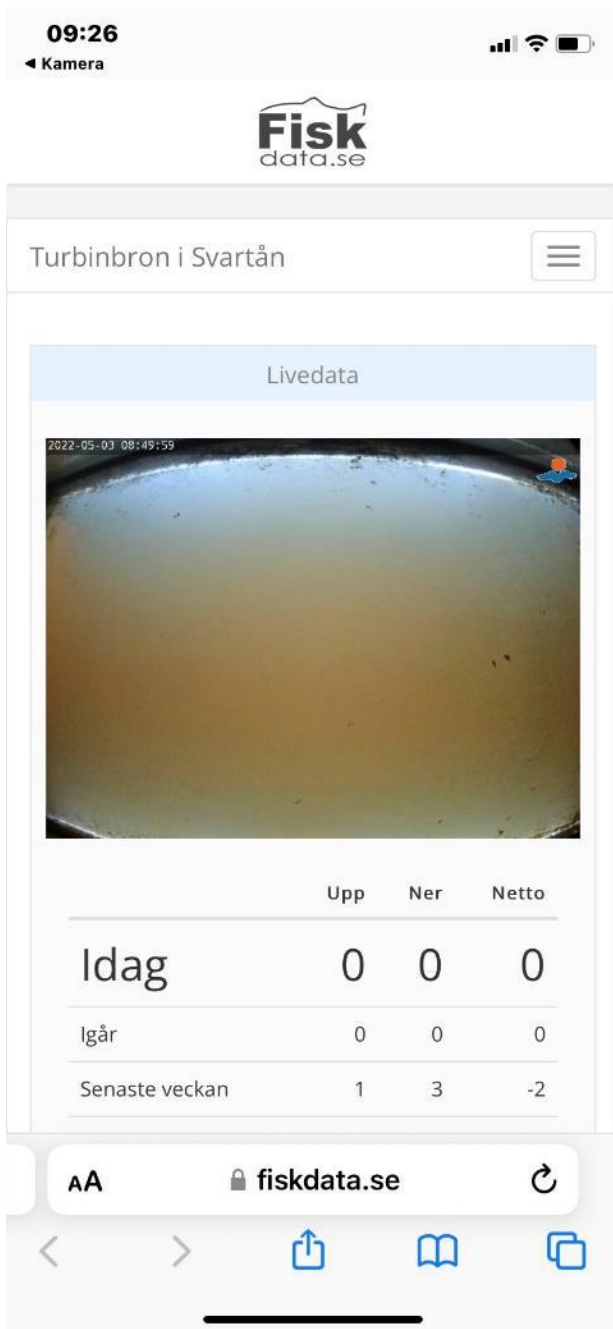
Turbinhuset

-Turbinhuset/kraftstationen byggdes av Västerås stad 1891 för att förse Aseas verkstäder med elkraft. Bygget av turbinhuset innebar också att fisken möjlighet att ta sig vidare upp i Svartån upphörde.

Turbinhuset renoverades på 1990-talet och ägs idag av Mälarenergi AB. Omgivande mark ägs av Västerås stad.

Byggnadsminnesutredning pågår.

Ingår i Riksintresseområde Västerås U 24.

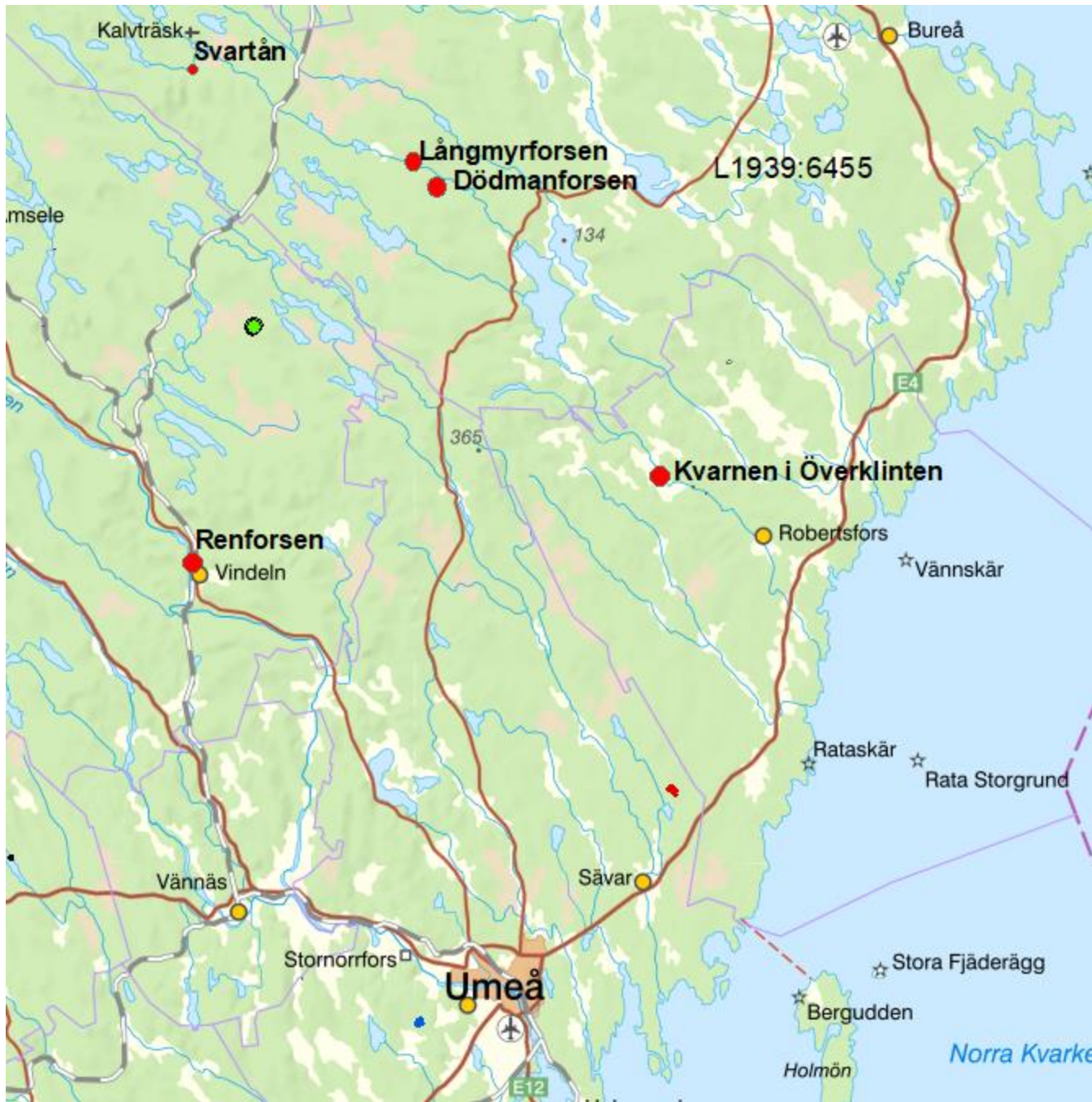

Negativa konsekvenser

- Utdragen process 2007-2018
- Inlöpet har skapat mer buller och en del klagomål har framförts kring detta.
- För kraftstationens del är produktionsförlusten beräknad till ca 10 % av befintlig produktion.
- För närvarande är förlusten kring 95 % pga svårigheter att få bygglov för en arbetsplattform vid gallret, vilket därför inte går att rensa med påföljden att kraftstationen inte körs.

Positiva konsekvenser

- Faunapassagen fungerar bra och tillför platsen ett mervärde genom sin utformning.
- Upplevs som ett positivt inslag i den omgivande kulturmiljön.
- Inga ingrepp i kulturmiljön nedströms kraftstationen.
- Vattenspegeln finns kvar.
- Ökad förståelse för fiskens möjligheter till att vandra upp i Svartån.
- Goda erfarenheter av funktionen. En liknande faunapassagen håller på att byggas en bit uppströms vid Falkenbergsska kvarnen. När den är klar öppnas nio km fri passage för fisken upp i Svartån.

Rickleån

Rickleån är en skogsälv som rinner från Bygdeträsket och ut i Bottenviken. Inräknad sina källflöden Risån, Sikån och Tallån är cirka 110km lång. Det största av åns biflöden är Tvärån.

Dokumenterade kulturvärden exempelvis flottningsled, laxgårdar, kvarnar, sågar, broar, kraftstationer.

Rickleån blev allmän flottled 1907 och flottningsföreningen fick namnet Rickleåns flottningsförening år 1922. Flottningen upphörde 1961.

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÄRD

Kvarnmiljö med hög prioritet

Övre Siknäs

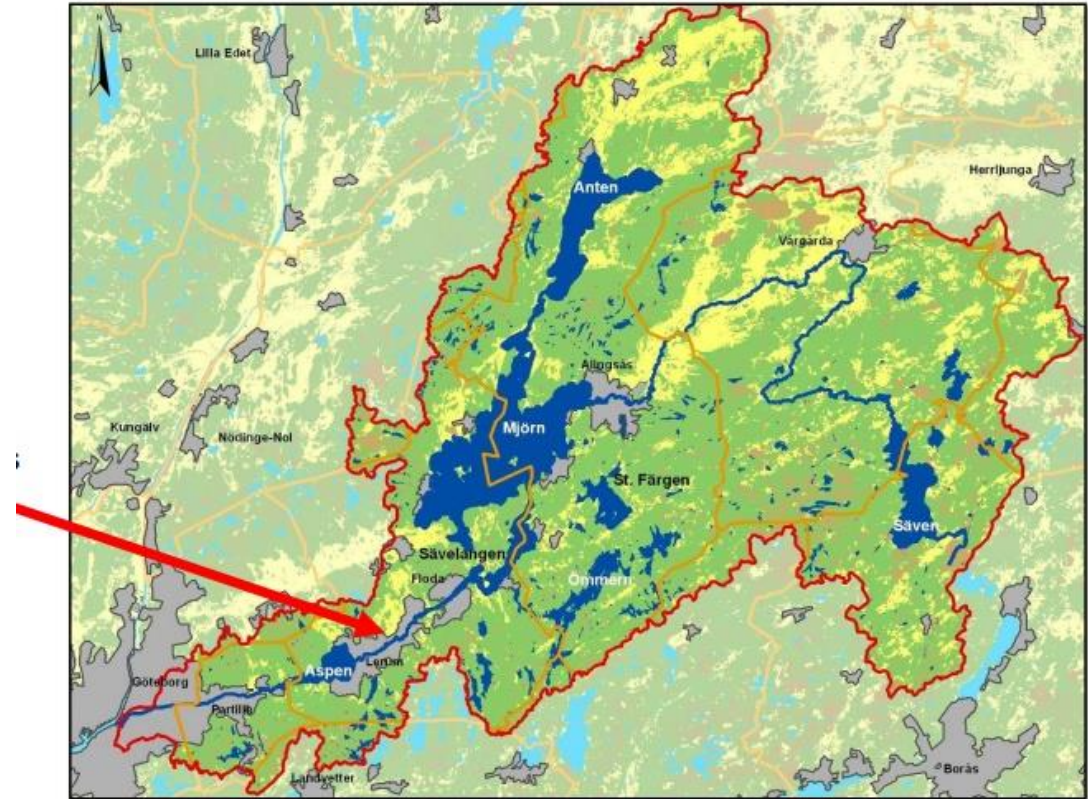

Faranforsen

Hedefors och Hillefors i Säveån, Västra Götaland

Höga natur- och kulturvärden
Rikt på sjöar
Stora variationer
Högt exploateringsstryck

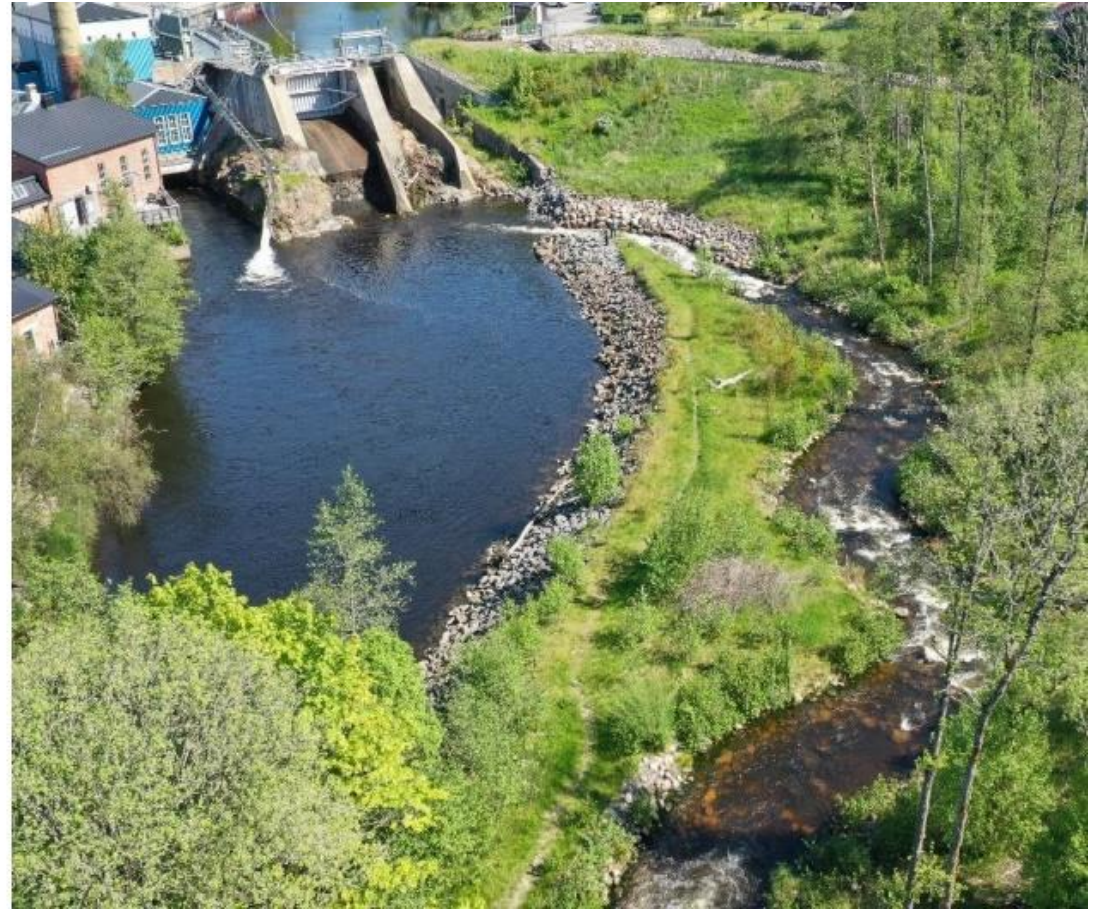
Lerums energi

Hedefors

Säveån är ett viktigt vattendrag för bland annat lax och öring.

Många andra arter gynnas även av omlöpet

Hillefors

Hillefors kraftstation ägs av Lerums energi som bekostade omlöpet.

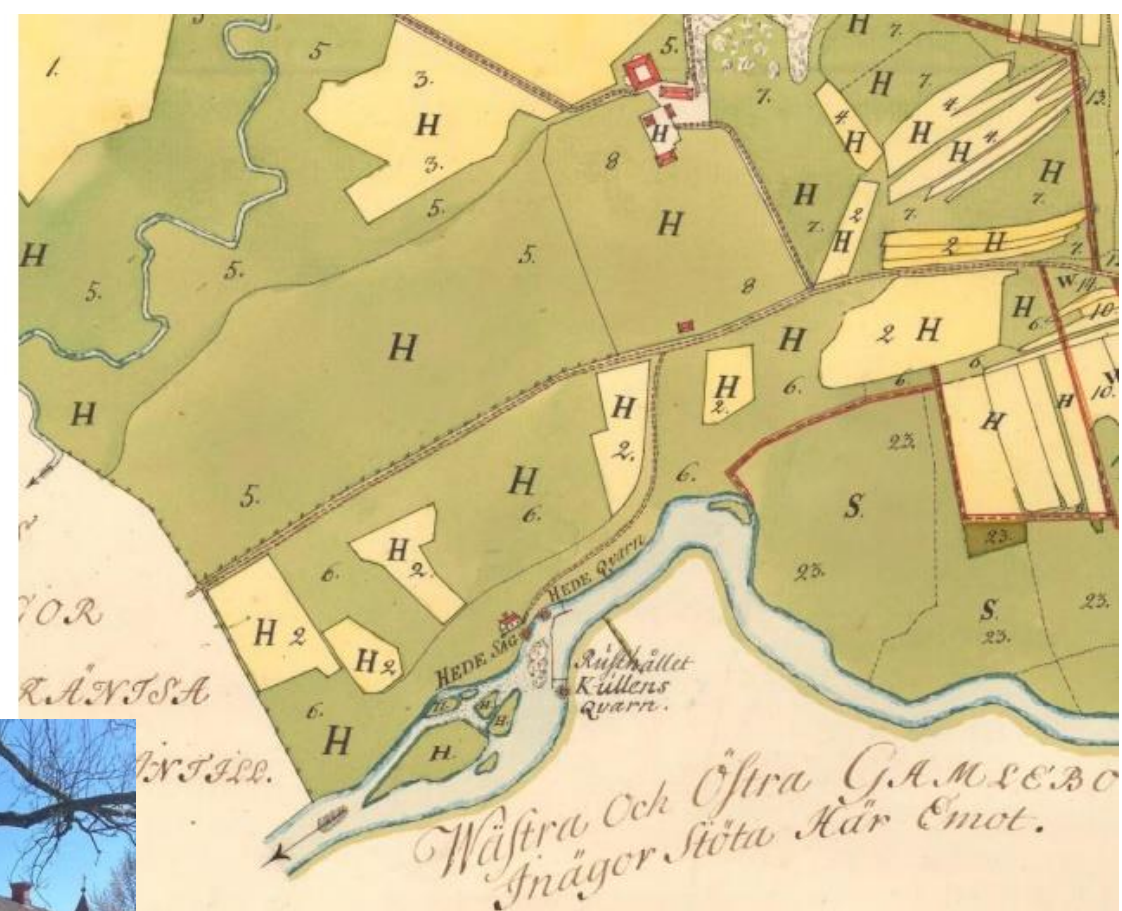
Hillefors grynkvärn bidrar mycket till det kulturhistoriska värdet, och har numera renoverat kvarnen så att den kan köras vid speciella tillfällen.

Hedefors

Omlöpet påverkar inte kulturmiljön i Hedefors negativt, utan kan ses som ett positivt komplement och ytterligare en årsring i Hedefors historia.

Vandringsleden som går längs omlöpet gör att anläggningen blir överskådlig och kan användas i pedagogiska syften.

Forstättning följer

Nästa vandringshinder, uppströms Hillefors, finns centralt i Floda.

Området runt Sävån har där blivit en viktig plats för bland annat restauranger, pubar mm och bjuder därmed på fina möjligheter att kommunicera vattenåtgärder som beaktar både kultur- och naturvärden.

Några reflektioner

- Kulturmiljön för lite resurser, inte alls eller bara delvis med i processen. Stor ojämnavikt avseende resurser i arbetet
- Svårt att visa konflikterna i de goda exemplen? Ha med ett dåligt exempel? Exempel där det inte går att hitta en lösning som funkar för alla.
- Där man kan göra omlöp så går det att uppnå ett bra resultat. Med god ekologisk status och en bevarad kulturmiljö
- Vattenvägar en ny årsring – vattenvårdslandskap
- Lätt misskommunikation – vi menar olika med ”restaurera”
Viktigt med dialog och förståelse för olika ingångar.
- Någon måste leda dialogen.
Länsstyrelsen speglar myndighetsverige på regional nivå.
Samverkan är inte att alla får som de vill.